ISSN No 2347-7075
Impact Factor- 7.328
Volume-2 Issue-15

INTERNATIONAL JOURNAL of ADVANCE and APPLIED RESEARCH

Publisher: P. R. Talekar
Secretary,
Young Researcher Association
Kolhapur(M.S), India

Young Researcher Association

21	राजर्षी छ. शाहू महाराज आणि पद्मभूषण डॉ. कर्मवीर भाऊराव पाटील **डॉ. सुप्रिया चंद्रशेखर खोले**	71-74
22	राजर्षी छत्रपती शाहू महाराज यांचे शेतीविषयक धोरण **लेफ्टनंट डॉ. रणजीत माने**	75-78
23	राजर्षी छत्रपती शाहू महाराजांच्या काळातील कला क्षेत्राचा विकास **प्रियांका राजाराम पाटील**	79-82
24	छ.शाहू महाराज यांचे क्रीडा क्षेत्रातील योगदान **श्री. संजय पाटील, श्री. गणेश लवंगारे**	83-85
25	राजर्षी छत्रपती शाहू महाराजांच्या जलसिंचन धोरणाची प्रस्तुतता **प्रथमेश राजेंद्र सुतार**	86-88
26	राजर्षी छत्रपती शाहू महाराज आणि शिक्षणव्यवस्था **सिद्धनाथ मधुकर गाडे**	89-92
27	राजर्षी शाहू महाराज यांचे पत्रकारितेच्या क्षेत्रातील योगदान **शंकर हरिदास पवार**	93-98
28	छत्रपती राजर्षी शाहू महाराज आणि पर्यावरण **चंद्रशेखर काशिनाथ काटे**	99-103

International Journal of Advance and Applied Research (IJAAR)
Peer Reviewed Bi-Monthly
ISSN – 2347-7075
Impact Factor –7.328
Vol.2 Issue.15May-June 2022

छ.शाहू महाराज यांचे क्रीडा क्षेत्रातील योगदान

श्री. संजय पाटील[1] श्री. गणेश लवंगारे[2]
[1]शांता रामकृष्ण दातार इंग्लिश स्कूल, हुपरी, जि. कोल्हापूर.
[2]राजर्षी छ.शाहू कॉलेज, कोल्हापूर
Email- sanjayspatil99@gmail.com

प्रस्तावना

कोल्हापूर ही एक ऐतिहासिक नगरी म्हणून प्रसिद्ध आहे. शाहू महाराज यांचा जन्म कोल्हापूर येथे २६ जून १८७४ रोजी झाला. महाराज १९०२ साली राज्यारोहण समारंभासाठी इंग्लंडला गेले होते. युरोपमधील रूम शहरात येऊन त्यांनी विविध खेळांचे मैदाने पाहिले . त्याच धर्तीवर त्यांनी कोल्हापुरात खासबाग मैदान एक ऐतिहासिक कुस्तीचे मैदान तयार करून कोल्हापूरची शान वाढवली. सन १८८९ ते १८९३ या चार वर्षाच्या कालखंडात धारवाड येथे शाहू महाराजांचा शैक्षणिक आणि आणि शारीरिक विकास झाला. कोल्हापूर नगरीमध्ये मल्लविद्याला उदार आश्रयाने व प्रोत्साहनाने बुलंद मल्लांची पंढरी निर्माण झाली.

संशोधनाची उद्दिष्टे:

१) छत्रपती शाहू महाराज यांचे कुस्ती खेळातील योगदानाचा आढावा घेणे.
२) छत्रपती शाहू महाराज यांचे मैदानी खेळातील योगदानाचा आढावा घेणे.

१. छ. शाहू महाराज यांचे कुस्ती खेळातील योगदान:

कोल्हापूरच्या मातीत ' मल्लविद्या' रुजविण्याचे, जोपासण्याचे व वाढवण्याचे काम केवळ राजश्री छत्रपती शाहू महाराज यांनीच केले .महाराजांना ज्यावेळी मुख त्यारी मिळाली त्यावेळी कुस्त्यांचे विज अंगी मैदान भरवले गेले. पुढे त्यांनी जुन्या राजवाड्यातील भव्य मोतीबागेत १८९५ साली'मोतीबाग तालीम' ची स्थापना केली . तालमीच्या प्रवेशद्वारावर एक भली मोठी पाटी एक महाराजांनी आवर्जून लावण्यास सांगितले त्या पाटीवर लिहिले होते,"पहिली शरीर संपत्ती ,दुसरी पुत्र संपत्ती व तिसरी धनसंपत्ती असेल तोच पुण्यवान."निरनिराळ्या समारंभाला सणासुदीला उरुसाला मैदाने होऊ लागली .३१ जुलै १८९७ रोजी महाराजांना पुत्ररत्न प्राप्त झाल्यानंतर त्यावेळी त्यांनी एक जंगी मैदान भरून उत्तरेकडील चंद्रन कल्लू, लंबू यासारखे प्रचंड ताकतीचे मल्ल बोलावून कुस्ती फड आयोजित केला. या फडात आपल्या भागातील सर्व मल्लांचा उत्तरेकडील मल्लांनी क्षणार्धात पराभव करताच महाराज मनोमन नाराज झाले.रुस्तुम ए हिंद च्या तोडीस तोड मल्ल निर्माण करण्यासाठी महाराज सज्ज झाले. कोल्हापुरात मग ईर्षेने जवळ जवळ १०० वर तालमी उभ्या राहिल्या . या तालमीतून एका पेक्षा एक वरचढ पैलवान तयार होऊ लागले राजवाड्यातील लाल आखाडा , बाबासाहेब महाराजांचा आखाडा , काळा इमाम, गंगावेश ,मोतीबाग ,दिलबहार ,उत्तरेश्वर, महाकाली, तटाकडील ,जुना बुधवार, मंगळवार पेठ वगैरे अनेक तालमीतून मुन्ना ,देवाप्पा धनगर ,शिवाप्पा बेरड, पांडू भोसले ,कृष्ण मर्दाने ,गणू ,थोरला गामा ,इमाम बक्ष, गुलाम मोहिद्दिन ,हसनबक्ष असे पैलवान तयार होऊ लागले. या पैलवानांना तयार करण्यासाठी स्वतः वस्ताद यांची भूमिकाही त्यांनी स्वीकारली. महाराज स्वतः कुस्तीत वाकबगार व डावपेचात अग्रेसर होते. सहा फूट पाच इंच उंचीच्या महाराजांच्या देह यष्टीत हत्तीची ताकद होती तर सिंहाची चपळाई ही होती. अशा महाराजांनी पैलवानाना स्वनिधीतून खुराक देण्यास सुरुवात केली. कुस्तीची पंढरी कोल्हापूरला बनविण्याचे श्रेय हे केवळ राजश्री छत्रपती शाहू महाराज यांनाच जाते. शाहू महाराज बादशहाच्या राज्यारोहण समारंभासाठी १९०२ साली इंग्लंडला गेले होते. त्यावेळी रोमला ही

भेट या नगरीतील ओलंपिक कुस्ती मैदान पाहिल्यानंतर त्यांचे हृदय भरून आले. आपल्या करवीर नगरीत देखील अपूर्व असे कुस्त्यांचे मैदान असावे, ही महाराजांची मनोमन इच्छा होती. कोल्हापूरला परत येताच रूम सारखे कुस्ती मैदान उभे करण्याचा निर्णय घेऊन ते कामास लागले. महाराजांनी गावालगतची खासबाग ही जागा निवडली . मैदानाची वैशिष्ट्ये म्हणजे दक्षिण, पश्चिम व उत्तर या तीन बाजूंनी प्रचंड, दगडाच्या मजबूत भिंती उभ्या उरलेल्या पूर्व बाजूला दोन्ही बाजूंनी चिरेबंदी तटबंदी उभी केली व मधल्या मोकळया भागात एक टुमदार, देखणी इमारत उभी केली व इमारतीच्या दोन्ही बाजूंनी प्रवेशद्वार उभे केले. संपूर्ण मैदान वरून खाली उतरणीला लागून संपूर्ण भरून घेतले.महाराजांनी तालमी जशा उभ्या केल्या , तसेच खुराक व मेहनत देऊन मल्ल घडविले. अशा मल्लांच्या लढतीसाठी पन्नास-साठ हजार कुस्ती शौकीन सामावतील असे जंगी खासबाग मैदान महाराजांनीच उभे केले .शेकडो लोकांच्या सहा वर्षाच्या घामातून लाखो रुपये खर्च करून हे मैदान उभे केले. उंचीवरून सखलाकडे जाणाऱ्या या मैदानात कुठेही बसले तरी कुस्ती स्पष्ट दिसते . या मैदानात सुमारे २५ ते ३० हजार लोक भारतीय बैठकांवर बसू शकतात . मैदानाच्या कोणतेही कोपऱ्यात बसले तरी प्रत्येकाला कुस्ती दिसते हेच या मैदानाचे वैशिष्ट्य आहे .असे मैदान भारतात इतरत्र कोठेही नाही .अशा या मैदानात भारताच्या कानाकोपऱ्यातून विशेषतः पंजाबातून आलेले मल्ल महाराजांचा आशीर्वाद, बिदगी, मानाचा जरीचा फेटा, चांदीची गदा घेऊन गेलेले आहेत.

या मैदानाच्या उद्घाटनाच्या वेळी जगज्जेता पैलवान गामा याचा भाऊ इमाम बक्ष व गुलाम मोहिद्दिन यांच्यात लढत झाली होती. हे दोन्ही मल्ल अफाट ताकदीचे असल्याने यावेळी जोरदार लढत पहायला मिळाले होती. यात इमाम बक्ष विजय झाला. शाहू महाराज यांनी चांदीची गदा बक्षीस दिली तसेच पराभूत मल्लालादेखील बक्षीस दिले .तेव्हापासून चांदीची गदा देणे व पराभूत मल्लांचाही सन्मान करणे या परंपरेलाही सुरुवात झाली.

खासबाग मैदानात गाजलेल्या काही कुस्त्या...

1. १९१३ गुलाम मोहिद्दिन विरुद्ध इमाम बक्ष.
2. १९१६ जगविख्यात जर्मन पैलवान व्हेन कॅमल विरुद्ध मलाप्पा तडाखे.
3. १९२४ ज्ञानू माने विरुद्ध गुल महंमद कला वाला.
4. १९४० गामा पंजाबी विरुद्ध शिव गौडा मुल्लाळे.
5. १९७६ युवराज पाटील विरुद्ध विजय कुमार.
6. १९७८ युवराज पाटील विरुद्ध सतपाल.
7. १९७८ दादू चौगुले विरुद्ध सादिक पंजाबी.
8. १९७९ विष्णू फडतरे विरुद्ध रामा माने
9. दादू चौगुले विरुद्ध सतपाल
10. १९८३ तारीख लोहार वाला विरुद्ध बाळू पाटील.
11. १९८४ युवराज पाटील विरुद्ध सतपाल
12. लक्ष्मण वडार विरुद्ध बाळू पाटील.

२. शाहू महाराजांचे मैदानी खेळातील योगदान..

कोल्हापूर ही कलानगरी, क्रीडानगरी म्हणून ओळखली जाते. राजश्री शाहू महाराजांमुळे या नगरीत कला ,क्रीडाक्षेत्र नावारूपाला आले.या नगरीतल्या कलाकारांनी खेळाडूंनी जगभर कोल्हापूरचा नावलौकिक निर्माण केला .राजश्री शाहू महाराज हे लहानपणापासून विविध खेळात पारंगत होते. शालेय वयापासूनच ते घोडेस्वार ,कुस्ती ,मर्दानी खेळ यांचे प्रशिक्षण घेत होते. तसेच त्यांना निसर्ग व प्राण्यांची आवड होती. कुस्ती बरोबर शाहू महाराजांनी मर्दानी खेळांचा पुनर्जीवन केले. दांड पट्टा ,फरीगदा, विटा, जांबिया आदी हत्यार चालविले जाणारे खेळ नामशेष

होते. कारण या हत्यारांची होणाऱ्या लढाया बंद झाल्या होत्या. आता बंदुका, मशीनगन आणि तोफांचा वापर लढायात होऊ लागला होता.तरी या या मर्दानी खेळात जे थोडेबहुत लोक शिल्लक होते .उदारणार्थ.. दादू माळी , यशवंत साळुंखे, गणपत सासणे ,बाबा नलवडे यांच्या मदतीने या खेळाला परत चालना दिली. तालमीत कुस्ती बरोबर हे खेळ संगतीने सुरू झाले.

संदर्भग्रंथ:

१) डॉ. जयसिंगराव पवार," राजश्री शाहू महाराज स्मारक ग्रंथ", महाराष्ट्र इतिहास प्रबोधनी प्रकाशन

२) प्रबोधनकार ठाकरे ,"माझी जीवन गाथा", नवता बुक वर्ल्ड प्रकाशन, २०१६.

३) विकिपीडिया ,"कोल्हापूर संस्थान".

४) प्रा. नानासाहेब साळुंखे," शाहूंच्या आठवणी" वृषाली प्रकाशन, आवृत्ती २९, २०१६.